

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2023.30.10
УДК 378.091.3:37.091.12.011.3-051]:78

Згурська Н. М.¹

Методика розвитку музично-виконавських здібностей майбутніх учителів у класі фортепіано

У статті презентується оригінальна методика розвитку музично-виконавських здібностей майбутніх учителів, яка ґрунтується на креативній спрямованості фортепіанного навчання, вдосконаленні виконавської майстерності, а також включає певні принципи, відповідні педагогічні умови й методи. Найбільш ефективними методами розвитку музично-виконавських здібностей студентів вищих закладів освіти у межах фортепіанного навчання є: стимулювання інтересу до виконавської діяльності, асоціативні методи, емоційне-інтонаційне загострення, інтерпретація музичного твору, імпровізація з елементами композиції, рефлексія. Розроблена методика сприяє розвитку музично-виконавських здібностей, забезпечує успішне навчання студентів у класі фортепіано. Музично-виконавські здібності допомагають майбутнім учителям вирішувати складні завдання навчальної програми, знаходити підхід до тієї чи іншої ситуації, професійно виконувати музичні твори, доносити їх внутрішній зміст до слухачів у досконалії технічній, художній формі.

Ключові слова: музично-виконавські здібності, методика розвитку музично-виконавських здібностей, ефективні методи розвитку музично-виконавських здібностей майбутніх вчителів, фортепіанне навчання.

Постановка проблеми. Розвиток спеціальних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва займає вагоме місце у пошуку шляхів вдосконалення сучасної системи вищої мистецької освіти, адже від того наскільки актуалізується професійна спрямованість залежить успіх подальшої діяльності. У даному ракурсі особливого значення набуває вивчення процесу формування спеціальних музично-виконавських здібностей, які є важливою передумовою ефективності професійної підготовки майбутнього учителя.

Мета статті – презентувати методику формування музично-виконавських здібностей майбутнього учителя, проаналізувати складові та методичні основи даного процесу в умовах фортепіанного навчання, визначити найбільш ефективні методи.

Методологією дослідження стали положення про унікальність людської особистості, її неповторність й креативний характер. Концептуальні засади про важливість розвитку природних задатків учнів забезпечили можливість віднайти відповідні підходи до методичного забезпечення даного процесу. Для розробки методологічних засад статті було застосовано комплекс методів, теоретичних (сутнісний аналіз поняття «музично-виконавські здібності», компонентна характеристика досліджуваного феномена, розробка методики розвитку музично-виконавських здібностей студентів вищих закладів освіти, узагальнення основних методичних позицій, доведення їх ефективності), емпіричних (педагогічне спостереження у межах проведення занять з виконавських дисциплін, інтерв'ювання, індивідуальні, групові бесіди з майбутніми учителями та викладачами фортепіано вищих закладів освіти).

Аналіз останніх досліджень та публікацій Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що проблема творчого розвитку особистості, формування її

¹ Згурська Наталія Миколаївна, УДУ імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0000-0001-5273-4178>

здібностей й професійних якостей є надзвичайно актуальною. Так, відомі філософи (М. Бажан, Ю. Бородай, І. Зязюн, та ін) підкреслювали необхідність уважно ставитися до талановитих людей. виявляти й розвивати природні задатки на основі особистісного й діяльнісного підходів. Психологи – Л. Виготський, І. Бех, В. Моляко, В. Роменець, М. Ярошевський підкреслюють, що здібності людини є необхідною передумовою успішної професійної діяльності особистості; здебільшого вони поєднані з роботі мислення, уяви, фантазії. Формування творчих здібностей та задатків вивчали У. Гордон, Є. Торранс. Г. Шевченко, В. Щербина, Б. Юсов. На їх думку, здібності до мистецтва, зокрема й музичного, належать до творчих проявів й базуються на креативних якостях, що забезпечують створення нового у різних варіантах.

У сфері мистецької освіти відповідні спеціальні здібності й зокрема музично-виконавські вивчали С. Науменко, О. Олексюк, В. Крицький, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова. Дослідження цих авторів внесли багато цінного у розуміння процесу формування музично-виконавських здібностей у ході фортепіанного навчання. Так, важливим виявились положення про зв'язок музично-виконавських здібностей з механізмами творчого мислення, уявлення, емоційними, слуховими процесами.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, музичне мистецтво, зокрема й виконавське, здійснює багато функцій, які допомагають розвитку задатків і здібностей людини. Під час виконання музики здійснюється активізація усіх психічних процесів (сприймання, уява, репродуктивне і продуктивне мислення, пам'ять, увага тощо), розвиваються спеціальні здібності й творчі задатки [7].

Особливе значення в межах виконавського мистецтва належить навчанню гри на фортепіано, яке є універсальним інструментом, здатним охопити усі сфери музики. Заняття з фортепіано проходять у індивідуальному форматі й дозволяють виявити стан розвитку музично-виконавських здібностей учнів. добрати відповідні методи роботи. Відтворення образу і характеру п'єс стимулюють емоційні асоціації розвивають емпатійні, креативні вміння [5],[8].

Аналізуючи наукову літературу щодо розвитку музично-виконавських здібностей майбутніх вчителів, можна підкреслити, що вони є спеціальними здатностями, до складу яких входять: музичні здібності; виконавські можливості; творчо-креативні здатності. Утворюючи своєрідний комплекс, перелічені складові поєднані між собою, але мають й відмінності. Так, музичні здібності – музичний слух, музична пам'ять, почуття ритму, емоційна чутливість до музики забезпечують саму можливість виконання мистецького твору. Суто виконавські можливості, до яких можна віднести - артистизм, виконавську волю, стійкість до екстремальних умов, слухову інтонаційну активність, техніко-психомоторні здатності, дозволяють реальне виконання музичного твору, повноцінне відтворення в різних умовах. Творчо-креативні здатності такі як: музичне мислення. музичне уявлення та фантазія. творча активність й творча самостійність уможливають створення нових образів, керують особистісним вдосконаленням [3].

Можемо підкреслити, що важливою ознакою творчості у музичному виконавстві є новизна трактування [1], образна насиченість, оригінальність звукоутворення тощо. У цілому виконавська діяльність дозволяє утворювати щось якісно нове, позначене неповторністю, оригінальністю та унікальністю. Таку думку поділяють відомі науковці – І. Бех, В. Моляко, В.Роменець, О.Ростовський та інші.

У педагогічній науці існує багато теоретично-методичних технологій розвитку музично-виконавських здібностей учнів, а саме – **імпровізація та композиція, ескізне вивчення твору, читання з аркуша та транспонування**. Також процес розвитку музично-виконавських здібностей передбачає – вивчення педагогічних методів, стимулювання творчих інтересів, емоційне переживання, використання розвивальних завдань, залучення проблемних ситуацій з можливістю вибору, проведення методу підсвідомої діяльності. Провідні положення про розвиток саме музично-виконавських здібностей знаходимо у працях О. Костюка, В. Моляко, В. Роменця та інших. На погляд зазначених науковців, основу розвитку даного феномену складає музичність, як спеціальна якість, що забезпечує проникнення у звуковий образ. Такі вчені й педагоги як С. Науменко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова у своїх дослідженнях підкреслювали, що музично-виконавські здібності є природною основою для здійснення відповідної діяльності й характеризують їх як здатність проникати в сутність музичного образу, оригінально інтерпретувати композиторський твір, втілювати його у виконанні. Однак недостатньо вивченими залишаються питання щодо використання конкретних методів та прийомів розвитку музично-виконавських здібностей майбутніх учителів музики у класі фортепіано, їх систематизація за відповідними педагогічними принципами.

Як відомо, у процесі фортепіанного навчання здійснюється спеціальний розвиток студентів, де вони навчаються відтворювати музику, розбиратися в образних характеристиках, оволодівати технічними прийомами [2].

Даний процес відбувається під керівництвом викладача й потребує визначення основних методичних положень. Перш за все, у вивченні музичних творів, педагоги мають керуватись індивідуальним підходом до кожного студента: урахувати його індивідуальних особливості і потреби [4]. Крім того, нами було визначено ряд принципів, яких варто дотримуватись на заняттях з фортепіано, що спрямовані на розвиток музично-виконавських здібностей. Наведемо **провідні принципи** розвитку означених здібностей майбутніх вчителів музичного мистецтва у межах індивідуальних занять з фортепіано:

1. доцільна організація початкової музично-виконавської діяльності;
2. активність у виборі навчального репертуару;
3. орієнтація на творчий розвиток, самостійну роботу;
4. вдосконалення артистичних й технічних якостей, формування культури виконання.

Розглянемо визначені принципи більш ретельно:

1. Оптимальна організація музично-виконавської діяльності. На уроках з фортепіано, які націлені на розвиток музично-виконавських здібностей майбутніх учителів, педагог має ввести учня у світ музичних образів, активізувати музичність і художній смак, повернути до своєрідності виконання, розбудити творчі потяги. Завдання вчителя – створити умови для творчого самовираження кожного студента.

2. Активність у виборі навчального репертуару. Це свідомий вибір творів для опрацювання, який все ж таки підпорядкований вимогами навчальної програми. Однак кожний студент може вибрати ті твори, які сподобались найбільше. Тут важливо забезпечити атмосферу співтворчості, дати можливість проявити свої уподобання й активну позицію.

3. Орієнтація на творчий розвиток, самостійну роботу. Цінність виконавської творчості полягає не тільки в результативній стороні, але й в самому процесі. Тому основна увага має концентруватися не тільки на досягненні надзвичайних здобутків, а й на виявленні індивідуального розуміння музики, виокремленні свого ставлення й почуттів. Уроки з фортепіано має бути творчою лабораторією, де народжуються своєрідні думки. здійснюється пошук потрібного звучання, створюються навіть імпровізації та композиція. Розвиток музично-виконавських здібностей яскраво виявляється в активній самостійній діяльності. Вона дозволяє у посиленому темпі розвивати музичні здібності. виховувати вміння без сторонньої допомоги розбиратися в нотному тексті, створювати оригінальні інтерпретації музики.

4. Вдосконалення артистичних, технічних якостей, культури виконання. Розвиток у майбутніх вчителів артистичних якостей передбачає активізацію педагогом виступів у концертних заходах. При цьому необхідно націлювати студентів на яскравий результат. проведення підготовчих тренінгів та бесід. Активізація концертної діяльності допоможе набути практичних технічних навичок виконання. буде сприяти формуванню виконавської витривалості й волі. Завдяки таких заходів артистичність може набути активного характеру й сприяти повноцінному технічному й художньому розкриттю образу музичного твору. Щоб збагатити концертно-виконавський досвід студентів і закріпити його в пам'яті, розвинути музично-виконавські здібності, дуже доречно використовувати інтегративний підхід у фортепіанному класі, тобто поєднувати музику, образотворче мистецтво, художнє слово, елементи ритміки. Для більш ефективної роботи в цьому напрямку має сенс створити інтегративне середовище, де кожен учень може висловлювати свої думки та побажання, втілювати фантазійні задуми тощо. Наповнений творчістю урок з фортепіано може ефективно впливати на підвищення культури виконання, а також й на формування музичної культури майбутніх...вчителів.

Виокремлення та характеристика принципів процесу розвитку музично-виконавських здібностей студентів вищих закладів освіти, дозволило визначити педагогічні умови даного процесу. Слід зазначити, що педагогічні умови розглядаються у науковій літературі, як підґрунтя успішності навчального процесу. Прийнято вважати дане поняття системою, складовими якої є певні ситуації, що об'єктивно склалися та є необхідними для досягнення педагогічної мети. **У нашому дослідженні педагогічними умовами розвитку музично-виконавських здібностей майбутніх учителів можна вважати:**

- забезпечення мотиваційної спрямованості музично-виконавської діяльності на уроках з фортепіано;
- орієнтація на творчість, оригінальність виконання ;
- організація діалогічного стилю викладання ;
- спрямованість на успіх технічного й художнього виконання музичного твору;
- опора на творчі технології (методи, прийоми, форми, засоби);
- стимулювання, рефлексивної (самоаналіз, саморегуляція, самоконтроль) діяльності студентів у фортепіанному класі.

Слід зазначити, що процес розвитку музично-виконавських здібностей характеризується поступовістю, послідовністю та етапністю проведення.

Спираючись на наукові дослідження психолого-педагогічної науки можемо виокремити певні етапи в розвитку музично-виконавських здібностей студентів вищих закладів освіти :

1. Інформаційно-підготовчий ;
2. Формувально-креативний ;
3. Результативно-підсумковий.

На першому етапі здійснюється діагностика музично-виконавських здібностей студентів, визначається їх рівень розвитку, проводиться підготовка та ознайомлення учнів з особливостями експериментальної роботи, посилюється зацікавленість навчання. Вчитель розказує про особливості експериментальної діяльності, пояснює сутність завдань, надає інформацію про їх виконання. **На другому етапі** здійснюється сама формувальна робота, в межах якої студенти виконують запропоновані творчі завдання, розвивають технічні можливості. здійснюють інтерпретацію музичних творів, беруть посилену участь у концертах та конкурсах, імпровізують, працюють над композицією. **На третьому етапі** проводяться підсумки проведеної роботи, аналізуються її результати, здійснюється обговорення й оцінка результатів діяльності, використовуються контрольні опитування та самооцінка виконання. Для розвитку музично-виконавських здібностей студентів нами були запропоновані спеціальні методи, а саме: *стимулювання інтересу до виконавської діяльності, асоціативні методи, емоційно-інтонаційне загострення, інтерпретація музичного твору, імпровізації з елементами композиції, рефлексія.*

1. Метод стимулювання інтересу до виконавської діяльності.

Передбачає використання в роботі настановчих бесід, націлення на успішний результат виконавської діяльності, розгляд цікавих виконавських трактовок, їх порівняння, ознайомлення з діяльністю видатних виконавців, тощо.

2. Важливими є також асоціативні методи, які допомагають знайти зв'язок з іншими образами й дозволяють за аналогією більш точно відтворити музику, позбутися внутрішнього напруження і хвилювання, розвиває уяву та мислення., музичні здібності.

3. Метод емоційно-інтонаційного загострення – це акцентування уваги на найбільш виразних інтонаційних моментах твору, виявлення його кульмінації та побудови. Так робота розкріпачує почуття, дає розрядку емоціям, дозволяє яскраво виявити свої почуття у виконанні.

4. Інтерпретація музичного твору є основою виконавського мистецтва, його головною ознакою. В інтерпретації розкривається індивідуальність виконавця, його емоції, погляди та ціннісне ставлення, виконавська майстерність. Залежно від трактовки вибудовується увесь музичний твір, розкривається задум композитора. Робота над інтерпретацією музичного твору стимулює креативний процес, сприяє розвитку усіх компонентів музично-виконавських здібностей, формує слух, музичне мислення й пам'ять. Для практичної реалізації методу інтерпретації в межах фортепіанного навчання доцільно використовувати самостійне редагування музичного твору, виставлення агогіки, динаміки, аплікатури.

5. Імпровізація з елементами композиції. Імпровізація – це миттєво включена уява з розкриттям і відображенням, нових образів на форму предмета в музиці. Миттєве створення певного образу активізує музичний слух та уяву, розвиває піаністичні навички.

На початку завдання на імпровізацію можна запропонувати відтворити на інструменті певний стиль відомого композитора. також можна запропонувати імпровізацію на улюблену мелодію. Образне відчуття також може бути темою для імпровізації, що забезпечує розвиток слуху, емоційної емпатії. Таке завдання нагадує елементи композиції, які можна створювати задавши певний образ – сумна осінь, весняне пробудження, зимова казка тощо Тут важливо домогтися розуміння, що від зміни темпу, ритму та інтонування залежить емоційний зміст музики. Така робота максимально забезпечить розвиток як виконавських так й творчих здібностей майбутніх вчителів.

6. Метод рефлексії. У навчальній виконавській діяльності доцільно використовувати вправи на рефлексію. Для студентів цікаво дізнаватись як сприймають їх роботу однокурсники й викладачі. Для цього важливо проводити класні концерти й колективно виставляти оцінки. Кожний студент може проаналізувати власну гру та виконання товаришів. Короткі анотації виконання з визначенням вдалої гри стимулює рефлексивні моменти. Розгляд не зовсім вдалих виступів, аналіз помилок дозволяє покращити слуховий самоконтроль та вдосконалити у подальшому музично-виконавські здібності.

Висновки. Таким чином, представлена методика включає певні принципи, містить відповідні педагогічні умови, методи. Вона базується на креативній спрямованості фортепіанного навчання, вдосконаленні виконавської майстерності майбутніх вчителів. Завдяки розвиненим музично-виконавським здібностям студенти можуть успішно навчатися у класі фортепіано, плідно працювати у майбутньому. Саме музично –виконавські здібності допомагають майбутнім учителям вирішувати складні завдання навчальної програми, знаходити підхід до тієї чи іншої ситуації, професійно виконувати музичні твори, доносити їх внутрішній зміст до слухачів у досконалій технічній, художній формі.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади: навч.- метод. видання. К, 2003, 280 с.
2. Крицький В. Формування уміння художньої інтерпретації у студентів музичних факультетів педагогічних закладів вищої освіти: Дис. ... канд. пед. наук. К., 1999, 180с.
3. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина, 2004, № 6. С. 2–9.
4. Науменко С.І. Психологія музичної діяльності. Чернівці. 2015, 402 с.
5. Олексюк О. Музична педагогіка: Навчальний посібник, К.: КНУКМ, 2006, 188с.
6. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. К., 2008, 274 с.
7. Ростовський О. Я. Професійна підготовка майбутніх учителів музики: проблеми і перспективи // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2001. № 2 С. 15–22.
8. Щолокова О. Художньо-педагогічна інтерпретація як компонент професійної підготовки майбутнього вчителя // Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя. Монографія. К.: ВПОЛ, 1996, С.62-76.

ZGHURSKA Nataliia.

Methodology of development of music-performans abilities of the future teacher withing piano studying.

In this article presented original methodology of development music-performance abilities of future teachers that is based on creative orientation of piano studies, improvement performance of skills. Methodology includes certain principles, it is expedient organization of education performance activity; activity in choosing the educational repertoire, orientation on creative development; improvement of

artistic qualities, formation performance culture. Also presented methodology contains appropriate pedagogical conditions (ensuring the motivation focus of musical performance activities on piano lessons; orientation on creativity, originality performance ; organization of the dialogic style of performance; focus on the success of the technical and artistic performance of the musical piece; support on creative technology; stimulation of reflective activity of students in piano class), three stages-informative and preparatory, formation and creative, result-conclusive and methods. During the research, the most effective methods of developing musical-performance abilities of students of higher educational institutions in piano class were found to be-stimulation interest to performance activity, associative methods, emotional and intonation aggravation, interpretation musical piece, improvisation with composition elements, reflection. The author has proved that this methodology maximally contributes to the development of musical-performance abilities, ensures successful study of the students in piano class. The article also emphasizes that it is musical-performance abilities that help of the future teachers to solve basic tasks of the curriculum, to find an approach to this or that situation, to professionally perform musical piece, to convey their inner meaning in a daring technical and artistic form.

Keywords: musical-performance abilities, methodology of development musical-performance abilities, effective methods of developments musical-performance abilities of the future teachers, piano teaching.

References:

1. Beh I. Personality education :Personal-oriented approach, theoretical and technological principles: Education method publication. Kyiv : Lybid, 2003. 280 p.
2. Krytskyi V. Formation of artistic interpretation skills in students of faculty of pedagogical institutions of higher education Diss. candidate of pedagogical science. K. :1999. 180 p.
3. Molyako V.O. Psychological theory of creativity / V.O. Molyako / Gifted child. – 2004. – № 6. – P. 2–9.
4. Naumenko S.I. Psychology of musical activity Chernivtsi, 2015, 402 p.
5. Oleksyuk O. Musical pedagogy. Study guide. K.: KNUKM 2006. 188 p.
6. Padalka H.M. Art pedagogy (theory and methods of teaching art disciplines) H.M. Padalka. K. : Education of Ukraine, 2008, 274 p.
7. Rostowskyi O.Ya. Professional training of future music teachers: problems and prospects / O. Ya. Rostowskyi //Scientific notes of the Ternopil State pedagogical University. Series Pedagogy. – 2001. – № 2 – C. 15–22.
8. Shcholokova O. The artistic and pedagogical interpretation as a component of professional training of the future teacher / Fundamentals of professional artistic and aesthetic training of the future teacher. Monograph : K.: VIPOL, 1996, P.62-76

References:

1. Bekh I. Vykhovanya osobystosti: Osobystisno-orientovny pidhid,teoretyco-tekhnohichni zasady / navchalno-metod.vydannya.Kyyiv, Lybid, 2003. 280 P.
2. Krytskyy V. Formuvannya uminnya khudozhn'oyi interpretatsiyi u studentiv faculttetiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoyi osvity. Dys..... kandydata ped. nauk. K, 1999. - 180 P.
3. Molyko V.O. Psykholohichna teoriya tvorchoosti \ Molyko V.O.\ Obdarovana dytyna. – 2004. – № 6. – p. 2–9.
4. Naumenko S.I. Psykholohiya muzuchnoyi diyal'nosti. Chernivtsi, 2015,- 402 p.
5. Oleksyuk O. Muzychna pedahogika. Navchal'nyy posibnyk. K.,:KNUKM 2006, 188 p.
6. Padalka H.M. Pedohohika mystetstva (teoriya i metodyka vykladannya mystets'kekhdystsyplin) H.M. Padalka. K: Osvita Ukrayiny. 2008, 274 p.
7. Rostovs'kyy O.Ya. Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv muzyky: problem I perspektyvy / O.Ya. Rostovs'kyy / naukovi zapysky Ternopil'soho derzhavnoho universytety. Seriya: Pedahohika. – 2001. – № 2 – P. 15–22.
8. Shcholokova O. Khudozhno-pedahohichna interpretatsia yak component profesiynoy pidhotovky maybutn'oho vchytelya / osnovy profesiynoyi khudozhn'o-estetychnoyi pidhotovky maybutn'oho vchytel. Monografiya. K.: VIPOL, 1996, P.62-76.